

Нестеренко М.О., Пешенко К.Ю. Гендерна ідентичність в умовах трансформації сучасного суспільства. *Харківський осінній марафон психотехнологій (каталог психотехнологій; тези доповідей)* : збірник наукових праць за матеріалами V міжрег. наук.-практ. конф., м.Харків, 28-30 жовтня 2021 р., ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: Діса плюс, 2021. С. 165-167.

Нестеренко М.О.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Пешенко К.Ю.
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Кардинальні зміни соціокультурного простору призводять до трансформації гендерної ідентичності. Вона відбувається через зміну ціннісно-смислових настанов, соціальних ролей, мотивації як умов формування нових патернів поведінки. Чоловіки та жінки вибудовують власні нові гендерні ідентичності, намагаючись встановити гармонійні взаємостосунки з собою й оточуючими людьми (Дмитрієва І.В., Короленко Ц.П., 2007). Проте також сьогодні спостерігаються різні порушення процесу гендерної ідентифікації, що призводять до кризи гендерної ідентичності. Феномен кризи гендерної ідентичності виявляється в тому, що людина не співвідносить себе ні з однією з гендерних груп (Костіна Т., 2020). Відповідно постає питання: трансформація гендерної ідентичності сучасних чоловіків і жінок – криза або нормативний процес особистісних змін?

Нині в суспільстві відбувається переорієнтація з жорсткої нормативності і поляризації традиційної системи статевих ролей і стереотипів, дії настанов на індивідуальну варіабельність, гендерну уніфікацію, в процесі якої відбувається контамінація чоловічих і жіночих специфічних характеристик. Особистості, що взаємодіють у широкому спектрі соціальних ролей, які не організовані ієрархічно, змінювані, мають багатий поведінковий репертуар і є більш психологічно благополучними, більш адаптивними. Однак тут й багато проблематичного (Кон І.С., 2007).

Сучасну людину вже не так, як раніше турбує визначеність її гендерної ідентичності. Як зазначає Мікєєва О.А., «у динамічному

світі стійка ідентичність стає «тягарем», обмежує «свободу маневру». Внутрішній світ особистості все більш хаотизується під впливом культурного змісту» (цит. за Чуркіною Н.А., 2018). У результаті людина може втратити відчуття цілісності себе як чоловіка або жінки, що є проявом кризи ідей як внутрішнього конфлікту. Зазначена криза гендерної ідентичності характеризується відсутністю узгодженості її внутрішніх компонентів і охоплює розумовий зв'язок її внутрішніх складових із зовнішніми просторами (гендерні стереотипи, еталони, гендерна роль, гендерна тілесність) (Кубриченко Т.В., 2012). Перебіг кризи гендерної ідентичності супроводжується почуттям неповноцінності, самотності, депресивним настроєм (Короленко Ц.П., Дмитрієва Н.В., 2011).

Сьогодні спостерігається тенденція до об'єднання маскулітних і фемітних рис в одній особистості (психологічна андрогінія), що припускає менш жорстке дотримання традиційних гендерних норм, вільніший перехід від традиційно жіночих занять до чоловічих тощо (Кон І.С., 2007). Дані зміни можуть розглядатися як позитивні, оскільки гендерна складова ідентичності не редукується, а, навпаки, можливе розширення можливостей самореалізації чоловіків і жінок за рахунок відмови від віджилих традиційних гендерних стереотипів (Головнева І.В., 2012). Проте, дослідники звертають увагу на те, що зближення образів маскулітності і фемітності часто призводить до втрати кращих їх компонентів. Окрім того, уявлення про образ типового чоловіка або типової жінки, або залишаються стереотипними, або в них перетинаються традиційні риси з сучасними. Виникають протиріччя між реальністю і уявленням про неї, що є закономірним, оскільки гендерна соціалізація не готує особистість до можливих трансформацій, гендерні розрізнення суб'єктивно сприймаються як постійні, незмінні.

Гендерна ідентичність сучасного чоловіка та жінки змінюється не синхронно. Домінуючу роль в цьому процесі грає жіноча стать, представники якої реалізують взірці поведінки, які більш властиві чоловікам. Психіка, гендерна ідентичність жінок змінюється значно швидше і радикальніше, ніж чоловіка. Гендерна ідентичність чоловіків є більш ригідною (Кон І.С., 2007). Така несинхронність трансформацій елементів загальної системи чоловічо-жіночих стосунків може провокувати виникнення конфліктів на всіх рівнях взаємодії, зокрема і особистісному, соціальному (Головнева І.В., 2012).

У сучасному суспільстві взірці відносин між чоловіками і жінками змінилися у напрямку зближення гендерних ролей у публічній сфері та привласнення жінками традиційних чоловічих

ролей у сімейній сфері. Відповідно, роль чоловіків у суспільстві змінилася, а ідеальні уявлення про «чоловічу поведінку ні (Здравомислова Е.А., Темкіна Г.А., 2011).

Маскулінізація жінок породжує конкуренцію між статями, що виступає джерелом послаблення чоловічого начала в суспільстві та призводить до розповсюдження адитивної й аутоагресивної поведінки чоловіків. Також маскулінізація жінок призводить до руйнування жіночої ідентичності, втраті фемінності. Таке перетворення відбувається на підґрунті гендерної інверсії, у межах якої жіноча стать привласнює собі основні якості маскулінності і відмовляється від властивих їй (Чуркіна Н.А., 2018).

Зміна колишньої системи цінностей і взірців традиційної поведінки у суспільстві призвела до зіткнення традиційних нормативних вимог до рольової поведінки жінок і реальної ситуації їхньої життєдіяльності. При цьому жінки намагаються зберегти власну домінуючу позицію і у сфері професійної діяльності, і у сфері сімейних відносин. Зіткнення професійно орієнтованої і сімейної рольової ідентичностей сприяє зростання напруження, викликає стан кризи жіночої гендерної ідентичності, тобто кризи подвійної ідентичності. У цьому разі численні настанови-вимоги різних соціальних ролей, що виконуються особистістю, перешкоджають їх успішній реалізації (Кльоцина І.С., 2006). Конструктивне розв'язання внутрішнього конфлікту веде до досягнення узгодження між особистісними прагненнями, соціальними ролями, очікуваннями і вимогами, тобто вирішення кризи жіночої ідентичності.

Таким чином, оскільки гендерна ідентичність тісно пов'язана з емоційною сферою особистості, то її позитивність буде супроводжуватися почуттям стабільності, внутрішньої узгодженості. Наслідком негативної гендерної ідентичності, коли має місце неузгодженість внутрішніх цінностей, неприйняття себе або окремих сторін особистості чоловіків або жінок, є криза гендерної ідентичності. Така криза може виявлятися у вигляді внутрішнього конфлікту, в якому людина усвідомлює свою невідповідність загальноприйнятим гендерним критеріям.